

O zemljoradničkim zonama u Bitoljsko-prilepskoj kotlini

1.

U Bitoljsko-prilepskoj kotlini, ako se pogleda u cjelini, jasno se izdvajaju tri velika elementa reljefa različita po izgledu i visini. To su: aluvijalna ravan Crne sa prosječnom visinom od oko 590 m, pobrđe visoko oko 670 m, i planinski grebeni čije se visine kreću od 1450 do 2600 m. Ovo su osnovni, najkrupniji oblici reljefa, posebnih morfoloških osobina. Oni se jasno ističu na skoro svim profilima pravca I-Z.

Tako različiti visinski i morfološki dijelovi, moraju se razlikovati i po svojim drugim odlikama. Prema tome spomenute tri zone istovremeno su i tri različite zemljoradničke cjeline u okviru kotline kao šire geografske oblasti.

2.

Prva zemljoradnička zona Bitoljsko-prilepske kotline je samo njezino dno koje čini aluvijalna ravan Crne i njenih većih pritoka. Pravac pružanja ravni je isti kao i pravac pružanja Crne u južnom i srednjem, i pravac pružanja njezinog pritoka Debreške Reke (na karti: Blato) u sjevernom dijelu oblasti. Ravan je dugačka oko 60 km, dok širina nije svuda ista — kreće se od 3 do 12 km.

Aluvijalnu ravan stvorila je Crna, njezin pritek Debreška Reka i ostali tokovi. Rijeka su usjecale svoje doline u ranijoj jezerskoj zaravni. Aluvijalna ravan, koja pretstavlja najmlađu morfološku tvorevinu, sastavljena je od riječnih nanosa, među kojima prevladavaju pijesak, riječni mulj i glina. Ravan je ispresijecana plitkim rječnim koritima.

Niska ravan Bitoljsko-prilepske kotline oko rijeka je često poplavljena te je ona većim dijelom pod travom. Zato je u ovom kraju udio livada velik. One leže tamo gdje se

voda duže zadržava. Veliki livadski dijelovi vide se u atarima bitoljskih sela Logovardija, Poješeva, Radobora; prilepskih sela Vrbjana, Kruševana, Bele Crkve, Obršana itd., U tim naseljima livade zauzimaju do 50% i više od ukupne površine atara.

Sve do početka XX. vijeka u pri-vredi spomenute ravni prevladavalo je stočarstvo. Veći interes za ritke zemlje počeo se javljati prije 50 godina kada je povećana gustoća naseljenosti. Tada dolazi i do brzog prodiranja kapitala. Zatim, patrijarhalna zadruga, glavna osnova ranijeg ekono-msko-socijalnog stanja, počinje da se raspada. Površine aluvijalne ravni gdje je moguće pretvaraju se u oranice. Na taj način zemljoradnja je dobila šire razmjere.

Veći dijelovi aluvijalne ravni su manje plavljeni pa su i suhlji. Otuda po tim djelovima postoje njive uglavnom sa žitima, kukuruzom i vrtovi sa povrćem. Pšenica i kukuruz su dva najvažnija usjeva. Ranije se kukuruz relativno više sijao, jer su mu odgovarali i klima i zemljište. Ali kukuruz je iscrpljivao njive te su u novije doba na tim pojedinim njivama stanovnici počeli da siju pšenicu, ječam i drugo. Danas je pšenica daleko rasprostranjenija od kukuruza i od ostalih žita. Ona se više sije ne samo zbog njezine vrijednosti, nego i zbog toga, što je sigurnija u rodu s obzirom na sušu u prvoj polovini ljeta. Gajenje raži i ječma svedeno je na male površine. Neke njive zasijavaju se ječmom jer on prije sazrijeva.

Aluvijalna ravan u pojedinim svojim dijelovima ima dobre uslove za razvitak povrtlarstva. Ali ono nije udomaćeno u velikoj mjeri u done-

davno se smatralo za sporednu privrednu granu. Veći vrtovi pod povrtljarskim kulturama leže oko Bitolja, Prilepa, zatim na atarima sela Bučina, Vođana, Bele Crkve, Obršana, Pašinog Ruvca, Bistrice i Porodina. U tim dijelovima, koji su najplodniji u cijeloj oblasti, nalaze se jazovi i vade.

Iako su prinosi s poljoprivrednih površina u cjelini relativno visoki, naročito u odnosu na okolne krajeve, zemljoradnja u bitoljsko-prilepskoj nizini još uvijek ne predstavlja dovoljno čvrstu i rentabilnu granu. Njezinu nerentabilnost povećavaju povremene poplave i suše, zatim grad koji za pojedina sela može biti katastrofalan. Način obrađivanja na privatnim gazdinstvima još uvijek je nesavršen. Da bi se Bitoljsko-prilepsko Polje potpunije iskoristilo potrebno je spriječiti poplave i omogućiti navodnjavanje. Zatim je nužno izvesti rajonizaciju kultura i primijeniti agrotehničke mjere i na privatnim gazdinstvima.

3.

Druga zemljoradnička zona Bitoljsko-prilepske kotline je pobrđe. Ono je uglavnom blago zatalasano, a mjestimično ispresijecano dolovima i jarugama. Pobrđe uokviruje aluvijalnu ravan uglavnom sa istoka i zapada i čini uzak prelazni vijenac koji odvaja spomenutu ravan od kotlinskog okvira.

U zoni pobrđa zemlja za obrađivanje većim dijelom je pretstavljena smonicom («belo-kalica») ili diluvijumom. Kako su to suhi tereni to na njima nikada nije bilo pravih šuma. Ranije je zemljište jednim dijelom bilo pod travom, a danas je skoro čitavo pod kulturama. Po aktivnosti proizvodnje zemljoradničkih produkata, ova zona dolazi odmah posle zone aluvijalne ravni.

U zoni pobrđa rajasprostranjenija su strna žita, duhan i vinova loza. Kulture zauzimaju prostranstva tjemena i padine kosa, koja im najbolje odgovaraju. Doline između kosa, naročito njihova dna, su vlažnija. Otuda se po dnu dolina gaje kukuruz i povrće. Kulturni biljni pokrivač u ovoj zoni je skoro neprekidan.

Prema tome zemljoradnja ostaje i u ovom pojasu glavnim zanimanjem stanovništva. Gajenje žita i vinove loze je starog datuma, dok je

duhan dobio veliki značaj u kasnije doba zbog velike potražnje. Širenje duhana poslije Prvog, a naročito poslije drugog svjetskog rata označilo je izvjesnu revoluciju kod stanovnika: grade se povećale kuće, jača uloga zemljoradnje i drugo. Duhanska stanica u Prilepu otkupljuje duhan koji spada među najbolje vrste u našoj državi. Takav je duhan stekao i jaku prodnu na tržištima.

Dobri vinogradi leže na mjestima koja su izložena jačoj insolaciji. Poslije Drugog svjetskog rata državna dobra izazvala su naglo jačanje vinogradarstva i u ovoj našoj oblasti. Vinogradi daju znatne količine grožđa i od njega se dobiva dosta vina. Glavni vinogradarski kraj leži oko sela Mogile, Beranca, Crnobuka, Erekovca itd.

4.

Planine Perister, Drevenik i Buševska na zapadu, zatim Nidže, Selečka i Babuna na istoku, Dautica na sjeveru predstavljaju glavni okvir Bitoljsko-prilepske kotline i čine treću zonu ove oblasti. Spomenute planine uglavnom su srednje visine i sastavljene od kristalastih škriljaca i od granitoidnih stijena.

Neplansko, stihijsko uništavanje šumskog pokrivača prouzrokovalo je i u ovoj našoj oblasti pojavu bujica i pojačanu eroziju tla. Erozija je skorašnji proces, jer su njezine veće posljedice zapažene za posljednja četiri decenija. Mehaničko odnošenje i kemijska degradacija tla na kotlinskom okviru je od većeg značenja za pedologiju, a manjeg značenja za geomorfologiju.

Na kotlinskom okviru zemljoradnja je svedena na najmanju mjeru. Zemlje su vrlo teške, negdje ih i nema već se na površini pojavljuje kamen. Žitima se zasijavaju samo blaže strane i proširenja u dolinama. Orađivanje zemljišta ima planinski karakter. Najviše se gaje ječam, raž i ovas. Pšenica i kukuruz siju se vrlo malo. Njive se moraju ostavljati pod ugarom po dvije i više godina. Zbog toga zemljoradnja ne može podmiriti ni 50% potrebe stanovništva čak i onda kada godina dobro rodi. Zato su planinci primorani svake godine da dokupuju žito. Do novca dolaze prodajom stoke, stočnih proizvoda i radom izvan svojih naselja.

J. TRIFUNOSKI